

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДВНЗ «ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА»**

Факультет психології

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА КЛІНІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Травмотерапія

Освітня програма: «Клінічна та реабілітаційна психологія»

**Спеціальність 053 Психологія
Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки**

Затверджено на засіданні кафедри загальної
та клінічної психології

Протокол №1 від 28 серпня 2020 р.

м. Івано-Франківськ
2020

ЗМІСТ

1. Загальна інформація
2. Анотація до курсу
3. Мета та цілі курсу
4. Результати навчання (компетентності)
5. Організація навчання курсу
6. Система оцінювання курсу
7. Політика курсу
8. Рекомендована література

1. Загальна інформація	
Назва дисципліни	<i>Травмотерапія</i>
Викладачі	Кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та клінічної психології Карпюк Юлія Ярославівна
Контактний телефон викладачів	+ 380 50 911 2701 – Карпюк Юлія Ярославівна
Е-mail викладачів	yuliakarpyk@gmail.com – Карпюк Юлія Ярославівна
Формат дисципліни	очна/заочна
Обсяг дисципліни	3 кредити ЄКТС, 90 годин
Посилання на сайт дистанційного навчання	http://magpsychol.pu.if.ua
Консультації	Відповідно до графіка консультацій
2. Анотація до курсу	
Навчальна дисципліна «Травмотерапія» присвячена вивченню сутності психологічної травми, симптомів, стратегій подолання пережитої травми, рівнів травми та сучасних методів травмотерапії. Розглядаються науково-обґрунтовані психотерапевтичні підходи до роботи з травмою та новітні напрями психотерапії психотравми, аналізуються принципи та етапи травмотерапії.	
3. Мета та цілі курсу	
<i>Мета</i> – формування професійних компетентностей, пов'язаних з травмотерапією. <i>Цілі</i> – формування розуміння і здатності вирішувати складні задачі, завдання і проблеми пов'язані з психотерапією психологічної травми в процесі професійної діяльності.	
4. Результати вивчення курсу:	
<p>У системній взаємодії з іншими курсами (освітніми компонентами) освітньої програми «Клінічна та реабілітаційна психологія» (далі – ОП) формувати й розвивати такі загальні компетентності (далі – ЗК), спеціальні компетентності (далі – СК), досягати таких програмних результатів (далі – ПР):</p> <p><i>Базову професійну компетентність магістра психології, зокрема, клінічної та реабілітаційної:</i> Здатність вирішувати складні завдання і проблеми у процесі навчання та професійної діяльності в галузі психології, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій і характеризується комплексністю та невизначеністю умов і вимог.</p>	
<p>ЗК1. Здатність застосовувати знання травмотерапії у практичних ситуаціях. ЗК 2. Здатність проведення наукових досліджень в галузі травмотерапії на відповідному рівні. ЗК3. Здатність генерувати нові ідеї та приймати обґрунтовані рішення (креативність) в процесі пошуку причин травми, підбору методів та засобів надання психологічної допомоги особам, які пережили травму . ЗК4. Уміння виявляти, ставити і вирішувати психологічні проблеми в напрямі травмотерапії. ЗК5. Здатність цінувати й поважати різноманітність і мультикультурність. ЗК6. Здатність діяти на основі морально-етичних міркувань (мотивів). ЗК7. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо. ЗК8. Здатність мотивувати людей і рухатися до спільної мети.</p>	
<p>СК1. Здатність здійснювати теоретичний, методологічний та емпіричний аналіз актуальних проблем травмотерапії. СК3. Обирати і застосувати доказові методики і техніки травмотерапії. СК4. Здійснювати практичну діяльність (тренінгову, психотерапевтичну, консультаційну, психодіагностичну, профілактично-просвітницьку) з використанням науково верифікованих методів та технік. СК5. Здатність організувати та реалізовувати просвітницьку та освітню діяльність для різних категорій населення у сфері травмотерапії.</p>	

СК6. Здатність ефективно взаємодіяти з колегами в моно- та мультидисциплінарних командах.

СК7. Здатність приймати фахові рішення у складних і непередбачуваних умовах, адаптуватися до нових ситуацій професійної діяльності.

СК9. Здатність дотримуватися у фаховій діяльності норм професійної етики та керуватися загальнолюдськими цінностями.

СК10. Здатність розробляти та впроваджувати інноваційні методи психологічної допомоги клієнтам у складних життєвих ситуаціях.

ПР, визначених Стандартом вищої освіти спеціальності 053 Психологія:

ПР1. Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т. ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення завдань з травмотерапії.

ПР2. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми пов'язані з психологічною травмою та пропонувати шляхи їх розв'язання.

ПР3. Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки за результатами власних досліджень і аналізу літературних джерел з травмотерапії.

ПР4. Робити психологічний прогноз щодо розвитку особистості та груп, які пережили травматичні події.

ПР5. Розробляти програми психологічних інтервенцій (тренінг, психотерапія, консультування тощо), провадити їх в індивідуальній та груповій роботі в напрямі травмотерапії, оцінювати якість.

ПР6. Розробляти просвітницькі матеріали та освітні програми в напрямі травмотерапії, впроваджувати їх, отримувати зворотній зв'язок, оцінювати якість.

ПР7. Доступно і аргументовано представляти результати досліджень у писемній та усній формах, брати участь у фахових дискусіях.

ПР8. Оцінювати ступінь складності завдань діяльності та приймати рішення про звернення за допомогою або підвищення кваліфікації.

ПР9. Пропонувати власні способи вирішення психологічних задач і проблем у процесі психотерапії психологічної травми, приймати та аргументувати власні рішення щодо їх розв'язання.

ПР11. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності з врахуванням індивідуальних особливостей клієнта в процесі травмотерапії.

ПР16. Знати, розуміти та дотримуватись етичних принципів професійної діяльності психолога.

ПР17. Демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям у професійній та громадській діяльності.

З ОП «Клінічна та реабілітаційна психологія», ОР – магістр: ПР18. Виявляти та диференціювати проблеми збереження і відновлення психічного здоров'я та психологічного благополуччя.

5. Організація навчання курсу

Обсяг курсу

Вид заняття	Загальна кількість годин 90	
	Очна форма навчання	Заочна форма навчання
лекції	12	6
семінарські заняття	18	4
самостійна робота	60	80

Ознаки курсу

Семестр	Спеціальність	Курс (рік) навчання	Нормативний/вибірковий		
3	Клінічна та реабілітаційна психологія	2	Вибіркова		
Тематика курсу					
Тема, план		Література	Завдання, год	Вага оцінки	Термін виконання
<p>Тема 1. Травмотерапія як галузь психотерапії <i>План</i></p> <p>1. Предмет травмотерапії. 2. Методи травмотерапії. 3. Принципи травмотерапії. 4. З історії становлення та розвитку травмотерапії.</p>	л е к ц і я с е м і н а р	<p>1. <i>Антипов В. В.</i> Психологическая адаптация к экстремальным ситуациям: Учеб. издание. — М.: Изд-во ВЛАДОСПРЕСС, 2002. — 176 с.</p> <p>2. <i>Анциферова Л. Н.</i> Личность в трудных жизненных условиях: переосмысливание, преобразование ситуаций и психологическая защита // Психологический журнал. — 1994. — № 1. — Т. 15. — С. 3—18.</p> <p>3. <i>Байер О. О.</i> Життєві кризи особистості: навч. посібник / О. О. Байер. — Д.: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2010. — 244 с.</p> <p>4. <i>Басин В. Ф., Рожнов В. Е., Рожнова М. А.</i> К современному пониманию психической травмы и общих принципов ее психотерапии. — В кн.: Руководство по психотерапии. — М., 1974. — С. 39—53.</p> <p>5. <i>Бек А.</i> Техники когнитивной психотерапии / Под ред. А. Б. Фенько, Н. С. Игнатьева, М. Ю. Локтаева. Психологическое консультирование и психотерапия: хрестоматия. — Т. 1: Теория и методология. — М.: МПЖ, 1999. — С. 142—167</p> <p>6. <i>Козлов В. В.</i> Работа с кризисной личностью: Методическое пособие. — М.: Психотерапия, 2007. — 336 с.</p> <p>7. <i>Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. проф. О. В. Тімченка.</i> — К.: ТОВ “Август Трейд”, 2007. — 502 с.</p> <p>8. <i>Мазур Е. С.</i> Психическая травма и психотерапия / Е.С. Мазур // Московский психотерапевтический журнал. Спец.выпуск : работа с</p>	Опрацювати самостійно	5 балів	2 тиждів вересня

	<p>психической травмой. – 2003. – №1 – С.31-52.</p> <p>9. <i>Моховиков А. Н., Дыхне Е. А.</i> Кризисы и травмы: методические материалы к учебному курсу. Теория и практика гештальт-терапии. — Вып. 1. — М., 2007.</p> <p>10. Психотерапевтическая энциклопедия под ред. Б.Д.Карвасарского.— СПб.: Питер, 1998.—752 с.</p> <p>11. <i>Решетников М.М.</i> Психическая травма.—СПб.: Восточно-Европейский институт психоанализа, 2006.—322с.</p> <p>12. <i>Тарабрина Н. В.</i> Психология посттравматического стресса / Н. В. Тарабрина. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2009. – 304 с.</p> <p>13. <i>Ялом И.</i> Экзистенциальная психотерапия.—М.: Класс, 1999.—576 с.</p> <p>14. Экзистенциальная психология. Экзистенция. – М.: Эксмо, 2001. – 619 с.</p>			
<p>Тема 2. Поняття про психологічну травму <i>План</i></p> <p>1. Зміст травми та складові травматичного розладу.</p> <p>2. Види травмуючих ситуацій та їх психологічні наслідки.</p> <p>3. Захисні фактори і фактори ризику в розвитку травми.</p> <p>4. Первинна і вторинна травматизація, травма усвідомлення.</p> <p>5. Види травми за</p>	<p>л е к ц і ї с е м і н а р и</p> <p>1. <i>Антипов В. В.</i> Психологическая адаптация к экстремальным ситуациям: Учеб. издание. — М.: Изд-во ВЛАДОСПРЕСС, 2002. — 176 с.</p> <p>2. <i>Анциферова Л. Н.</i> Личность в трудных жизненных условиях: переосмысление, преобразование ситуаций и психологическая защита // Психологический журнал. — 1994. — № 1. — Т. 15. — С. 3—18.</p> <p>3. <i>Байер О. О.</i> Життєві кризи особистості: навч. посібник / О. О. Байер. — Д.: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2010. — 244 с.</p> <p>4. <i>Басин В. Ф., Рожнов В. Е., Рожнова М. А.</i> К современному пониманию психической травмы и общих принципов ее психотерапии.</p>	<p>Опрацювати самостійно питання: 1. Види травмуючих ситуацій та їх психологічні наслідки . 2. Види травми за часом і тяжкістю впливу.</p>	<p>10 балів за розробку плану психокорекційної бесіди з особою, яка стала свідком катастрофи.</p>	<p>4 тиждів вересня</p>

<p>часом і тяжкістю впливу. 6. Симптоми та рівні прояву травми.</p>	<p>— В кн.: Руководство по психотерапии. — М., 1974. — С. 39—53. 5. Бек А. Техники когнитивной психотерапии / Под ред. А. Б. Фенько, Н. С. Игнатъева, М. Ю. Локтаева. Психологическое консультирование и психотерапия: хрестоматия. — Т. 1: Теория и методология. — М.: МПЖ, 1999. — С. 142—167 6. Бермант-Полякова О. В. Посттравма: диагностика и терапия. — СПб.: Речь, 2006. — 248 с. 7. Гриневич Є. Г., Лінський І. В. Спільні і специфічні маркери розвитку психічних та поведінкових розладів внаслідок надзвичайних подій в якісно відмінних контингентах постраждалих // Архів психіатрії. — 2006. — Т. 12. — № 1—4. — С. 16—21. 8. Католик Г., Коваль М. Вплив стресу на розвиток психосоматичних захворювань у підлітків // Збірник тез Міжнар. конф. з дитячої та юнацької психотерапії “Дитяча та юнацька психотерапія в Україні: 5-річний досвід роботи”. — Львів, 2006. — С. 31—33. 9. Козлов В. В. Работа с кризисной личностью: Методическое пособие. — М.: Психотерапия, 2007. — 336 с. 10. Решетников М.М. Психическая травма.-СПб.: Восточно-Европейский институт психоанализа, 2006.-322с. 11. Тарабрина Н. В. Психология посттравматического стресса / Н. В. Тарабрина. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2009. – 304 с. 12. Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. проф. О. В. Тімченка. — К.: ТОВ “Август Трейд”, 2007. — 502 с.</p>			
<p>Тема 3. Основи роботи з травмою <i>План</i></p>	<p>л е к</p> <p>1. Абабков В. А., Перре М. Адаптация к стрессу. Основы теории, диагностики, психотерапии.</p>	<p>Опрацювати самостій</p>	<p>1 бал за коротке усне</p>	<p>2 тижень</p>

<p>1. Вступ в травмотерапію. 2. Терапевтична позиція. 3. Профілактика ретравматизації. 4. Критерії діагностики травми. 5. Моделі психотерапевтичної роботи з травмою.</p>	<p>ц і я с е м і н а р</p>	<p>— СПб.: Речь, 2004. — 166 с. 2. <i>Басин В. Ф., Рожнов В. Е., Рожнова М. А.</i> К современному пониманию психической травмы и общих принципов ее психотерапии. — В кн.: Руководство по психотерапии. — М., 1974. — С. 39—53. 3. <i>Бек А.</i> Техники когнитивной психотерапии / Под ред. А. Б. Фенько, Н. С. Игнатъева, М. Ю. Локтаева. Психологическое консультирование и психотерапия: хрестоматия. — Т. 1: Теория и методология. — М.: МПЖ, 1999. — С. 142—167 4. <i>Гиринг Т.</i> Посттравматический стресс с позиции экзистенциально-гуманистической психологии // Вестник психологии. — 1994. — № 1. — С. 92—96 5. <i>Гнездилов А. В.</i> Психология и психотерапия потерь.— СПб.: Речь, 2002. —162 с. 6. <i>Колодзин Б.</i> Как жить после психической травмы. — М., 1992. — 186 с 7. <i>Ліщинська О. А.</i> Возможности психологической помощи жертвам деструктивных тоталитарных организаций // Прак- тична психологія та соціальна робота. — 2006. — № 3. — С. 1—4 8. <i>Мороз Р.</i> Запобігання і подолання наслідків насильства // Психолог. — 2006. — № 5. — С. 23—27. 9. <i>Моховиков А. Н., Дыхне Е. А.</i> Кризисы и травмы: методические материалы к учебному курсу. Теория и практика гештальт-терапии. — Вып. 1. — М., 2007. 10. <i>Павловський П., Завадзький Л., Завадзький Б.</i> Динаміка співвідношення між перцепцією травми, емоційною реактивністю та загостренням симптомів посттравматичного 156 стресового розладу після перенесення катаклізму паводку // Галецька І., Сосновський Т. Психологія здоров'я: теорія та практика. —</p>	<p>но питання: 1. Вступ в травмотерапію. 2. Критерії діагностики травми.</p>	<p>обговорення + 25 балів за обґрунтування ключових методів травмотерапії.</p>	<p>жовтня</p>
---	---	---	--	--	---------------

	<p>Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. — 338 с. — С. 141—158.</p> <p>11. Хусейн С. А., Холкомб В. Р. Руководство по лечению психологической травмы у детей и подростков. — США: Гуманитарно-благотворительный фонд “Сострадание”. — 36 с</p> <p>12. Юл У., Уильямс Р. М. Стратегия вмешательства при психических травмах, возникших вследствие масштабных катастроф // Детская и подростковая психотерапия / Под ред. Д. А. Лейна, Э. Миллера. — СПб.: Питер, 2001. — С. 275—308.</p> <p>13. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия.—М.: Класс, 1999.—576 с.</p> <p>14. Экзистенциальная психология. Экзистенция. — М.: Эксмо, 2001. — 619 с.</p>			
<p>Тема 4. Травматичний розлад як процес <i>План</i></p> <p>1. Стадії розвитку травматичного розладу.</p> <p>2. Ознаки травматизації після короткотривалої події (шокова травма) і після тривалого впливу (бойові дії, в’язниця і т. п.).</p> <p>3. Особливості протікання горя в нормі та патології.</p> <p>4. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) як наслідок травми.</p> <p>5. Симптоми ПТСР: повторювані переживання, уникнення стимулів,</p>	<p>Л е к ц і я с е м і н а р</p> <p>1. Абабков В. А., Перре М. Адаптация к стрессу. Основы теории, диагностики, психотерапии. — СПб.: Речь, 2004. — 166 с.</p> <p>2. Басин В. Ф., Рожнов В. Е., Рожнова М. А. К современному пониманию психической травмы и общих принципов ее психотерапии. — В кн.: Руководство по психотерапии. — М., 1974. — С. 39—53.</p> <p>3. Бек А. Техники когнитивной психотерапии / Под ред. А. Б. Фенько, Н. С. Игнатьева, М. Ю. Локтаева. Психологическое консультирование и психотерапия: хрестоматия. — Т. 1: Теория и методология. — М.: МПЖ, 1999. — С. 142—167</p> <p>4. Гиринг Т. Посттравматический стресс с позиции экзистенциально-гуманистической психологии // Вестник психологии. — 1994. — № 1. — С. 92—96</p> <p>5. Гнездилов А. В. Психология и психотерапия потерь.— СПб.: Речь, 2002. —162 с.</p> <p>6. Колодзин Б. Как жить после психической травмы. — М., 1992.</p>	<p>Опрацювати самостійно питання: 1. Стадії розвитку травматичного розладу. 2. Ознаки травматизації після короткотривалої події (шокова травма) і після тривалого впливу (бойові дії, в’язниця і т. п.).</p>	<p>10 балів за розробку плану психотерапевтичної роботи з клієнтом, який страждає від ПТСР.</p>	<p>3 тиждів жовтня</p>

<p>підвищена збудливість.</p> <p>6. Особливості прояву ПТСР у дітей та дорослих.</p>	<p>— 186 с</p> <p>7. <i>Моховиков А. Н., Дыхне Е. А.</i> Кризисы и травмы: методические материалы к учебному курсу. Теория и практика гештальт-терапии. — Вып. 1. — М., 2007.</p> <p>8. <i>Решетников М.М.</i> Психическая травма.-СПб.: Восточно-Европейский институт психоанализа, 2006.-322с.</p> <p>9. <i>Тарабрина Н.В.</i> Психология посттравматического стресса: Теория и практика.-М.: Из-дво «Институт психологии РАН», 2009.-304с.</p> <p>10. <i>Хусейн С. А., Холкомб В. Р.</i> Руководство по лечению психологической травмы у детей и подростков. — США: Гуманитарно-благотворительный фонд “Сострадание”. — 36 с</p> <p>11. <i>Юл У., Уильямс Р. М.</i> Стратегия вмешательства при психических травмах, возникших вследствие масштабных катастроф // Детская и подростковая психотерапия / Под ред. Д. А. Лейна, Э. Миллера. — СПб.: Питер, 2001. — С. 275— 308.</p>			
<p>Тема 5. Огляд сучасних методів травмотерапії <i>План</i></p> <p>1. Основні психотерапевтичні підходи до травмотерапії.</p> <p>2. Терапія травми Пітера Левіна (Somatic Experience).</p> <p>3. EMDR (Eye Movement and Desensitisation and Reprocessing), або ДПДГ (Десенсибілізація і переробка за допомогою рухів очей).</p> <p>4.Психодинамічно-</p>	<p>л е к ц і я с е м і н а р</p> <p>1.<i>Абабков В. А., Перре М.</i> Адаптация к стрессу. Основы теории, диагностики, психотерапии. — СПб.: Речь, 2004. — 166 с.</p> <p>2. <i>Басин В. Ф., Рожнов В. Е., Рожнова М. А.</i> К современному пониманию психической травмы и общих принципов ее психотерапии. — В кн.: Руководство по психотерапии. — М., 1974. — С. 39—53.</p> <p>3. <i>Бек А.</i> Техники когнитивной психотерапии / Под ред. А. Б. Фенько, Н. С. Игнатьева, М. Ю. Локтаева. Психологическое консультирование и психотерапия: хрестоматия. — Т. 1: Теория и методология. — М.: МПЖ, 1999. — С. 142—167</p> <p>4. <i>Гириг Т.</i> Посттравматический стресс с позиции экзистенциально-гуманистической психологии // Вестник психологии. — 1994. — №</p>	<p>Опрацювати самостійно питання: 1. Основні психотерапевтичні підходи до травмотерапії. 2. EMDR (Eye Movement and Desensitisation and Reproces</p>	<p>5 балів за обговорення питань на семінарському занятті . + 10 балів за розробку моделі психотерапевтичної роботи з особами, які зазнали/ зазнають</p>	<p>4 тиждів жовтня</p>

<p>імагітативна терапія Луїзи Реддеманн. 5. Психодинамічна діалективна травматерапія 6. Психоаналітична психодинамічна травмотерапія.</p>	<p>1. — С. 92—96 5. <i>Гнездилов А. В.</i> Психология и психотерапия потерь.— СПб.: Речь, 2002. —162 с. 6. <i>Колодзин Б.</i> Как жить после психической травмы. — М., 1992. — 186 с 7. <i>Моховиков А. Н., Дыхне Е. А.</i> Кризисы и травмы: методические материалы к учебному курсу. Теория и практика гештальт-терапии. — Вып. 1. — М., 2007. 8. <i>Решетников М.М.</i> Психическая травма.-СПб.: Восточно-Европейский институт психоанализа, 2006.-322с. 9. <i>Тарабрина Н.В.</i> Психология посттравматического стресса: Теория и практика.-М.: Из-дво «Институт психологии РАН», 2009.-304с. 10. <i>Хусейн С. А., Холкомб В. Р.</i> Руководство по лечению психологической травмы у детей и подростков. — США: Гуманитарно-благотворительный фонд “Сострадание”. — 36 с 11. <i>Юл У., Уильямс Р. М.</i> Стратегия вмешательства при психических травмах, возникших вследствие масштабных катастроф // Детская и подростковая психотерапия / Под ред. Д. А. Лейна, Э. Миллера. — СПб.: Питер, 2001. — С. 275— 308.</p>	<p>sing), або ДПДГ (Десенс ібілізація і переробка за допомогою рухів очей). 3. Психоаналітична психодинамічна травмотерапія.</p>	<p>насилство.</p>	
<p>Тема 6. Методи стабілізації посттравматичного стресового розладу 1.Забезпечення внутрішньої і зовнішньої безпеки клієнта. 2.Дистанціювання, активація ресурсів (інструменти позитивної терапії, арт-терапії, імагінації). 3. Робота з агресивними і</p>	<p>с е м і н а р</p> <p>1.<i>Абабков В. А., Перре М.</i> Адаптация к стрессу. Основы теории, диагностики, психотерапии. — СПб.: Речь, 2004. — 166 с. 2. <i>Басин В. Ф., Рожнов В. Е., Рожнова М. А.</i> К современному пониманию психической травмы и общих принципов ее психотерапии. — В кн.: Руководство по психотерапии. — М., 1974. — С. 39—53. 3. <i>Бек А.</i> Техники когнитивной психотерапии / Под ред. А. Б. Фенько, Н. С. Игнатъева, М. Ю. Локтаева. Психологическое консультирование и психотерапия: хрестоматия. —</p>	<p>Опрацювати самостійно: Темі 6. (всі питання)</p>	<p>5 балів за обговорення питань на семінарському занятті + 15 балів за реферат про сучасний напрям</p>	<p>1 тиждень листопада</p>

<p>постраждалими частинами (злоякісними інтроектами).</p> <p>4. Опрацювання неусвідомлюваних переживань (техніка двосторонньої стимуляції).</p> <p>5. Методи супутньої психологічної допомоги в ситуації гострої травматизації.</p> <p>6. Методи запобігання паніки та вторинної травматизації потерпілих.</p> <p>7. Технологія психологічної підтримки постраждалих: дебрифінг і деф'юзінг;</p> <p>8. Специфіка надання психологічної допомоги дітям і підліткам, які пережили травму.</p> <p>9. Робота з родичами постраждалих.</p>	<p>Т. 1: Теория и методология. — М.: МПЖ, 1999. — С. 142—167</p> <p>4. <i>Гиринг Т.</i> Посттравматический стресс с позиции экзистенциально-гуманистической психологии // Вестник психологии. — 1994. — № 1. — С. 92—96</p> <p>5. <i>Гнездилов А. В.</i> Психология и психотерапия потерь.— СПб.: Речь, 2002. —162 с.</p> <p>6. <i>Колодзин Б.</i> Как жить после психической травмы. — М., 1992. — 186 с</p> <p>7. <i>Моховиков А. Н., Дыхне Е. А.</i> Кризисы и травмы: методические материалы к учебному курсу. Теория и практика гештальт-терапии. — Вып. 1. — М., 2007.</p> <p>8. <i>Решетников М.М.</i> Психическая травма.-СПб.: Восточно-Европейский институт психоанализа, 2006.-322с.</p> <p>9. <i>Тарабрина Н.В.</i> Психология посттравматического стресса: Теория и практика.-М.: Из-дво «Институт психологии РАН», 2009.-304с.</p> <p>10. <i>Хусейн С. А., Холкомб В. Р.</i> Руководство по лечению психологической травмы у детей и подростков. — США: Гуманитарно-благотворительный фонд “Сострадание”. — 36 с</p> <p>11. <i>Юл У., Уильямс Р. М.</i> Стратегия вмешательства при психических травмах, возникших вследствие масштабных катастроф // Детская и подростковая психотерапия / Под ред. Д. А. Лейна, Э. Миллера. — СПб.: Питер, 2001. — С. 275— 308.</p>		травмотерапії.	
---	---	--	----------------	--

6. Система оцінювання курсу

<p>Загальна система оцінювання курсу</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Участь у семінарських заняттях (за заняття по 1 балу кожне) – 5 балів. • Робота на семінарських заняттях (обговорення питань семінару по 5 балів) – 15 балів. • Розробка плану психотерапевтичної роботи з клієнтом, який страждає від ПТСР – 10. • Розробка плану психокорекційної бесіди з особою, яка стала свідком катастрофи – 10. • Обґрунтування ключових методів травмотерапії – 25. • Розробка моделі психотерапевтичної роботи з особами, які
--	--

	<p>зазнали/зазнають насильства – 10.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Реферат про сучасний напрям травмотерапії– 15. • Підсумкове тестування – 10.
<p>Вимоги до письмової роботи</p>	<p>Завдання 1. Розробити план психотерапевтичної роботи з клієнтом, який страждає від ПТРС :</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. План бесіди відображає типові (характерні) проблеми клієнта з посттравматичним стресовим розладом. 2. План бесіди спрямований на пошук і знаходження ресурсу клієнта для роботи з ПТРС. 3. План бесіди включає методи самопомоги при ПТРС. <p style="text-align: center;"><i>Критерії оцінки завдання 1:</i></p> <p><i>Відмінно (9-10 балів)</i> – план бесіди передбачає врахування усіх критеріїв; наявність презентації і представлення на занятті.</p> <p><i>Добре (7-8 балів)</i> – план бесіди передбачає врахування усіх критеріїв; наявність презентації і представлення відсутнє.</p> <p><i>Задовільно (5-6 балів)</i> – план бесіди не передбачає усіх критеріїв; презентація із помилками; представлення відсутнє.</p> <p><i>Незадовільно (3-4 бали)</i> – план бесіди передбачає урахування одного критерія, презентація відсутня.</p> <p>Завдання 2. Розробити план психокорекційної бесіди з особою, яка стала свідком катастрофи:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. План бесіди відображає типові (характерні) переживання особи, яка стала свідком катастрофи. 2. План бесіди спрямований на пошук і знаходження ресурсів, які допоможуть справитися з пережитим стресом. 3. План бесіди включає технології психологічної підтримки постраждалих та очевидців. <p style="text-align: center;"><i>Критерії оцінки до завдання 2:</i></p> <p><i>Відмінно (9-10 балів)</i> – план бесіди передбачає врахування усіх критеріїв; наявність презентації і представлення на занятті.</p> <p><i>Добре (7-8 балів)</i> – план бесіди передбачає врахування усіх критеріїв; наявність презентації і представлення відсутнє.</p> <p><i>Задовільно (5-6 балів)</i> – план бесіди не передбачає усіх критеріїв; презентація із помилками; представлення відсутнє.</p> <p><i>Незадовільно (3-4 бали)</i> – план бесіди передбачає урахування одного критерія, презентація відсутня.</p> <p>Завдання 3. Обґрунтувати ключові методи травмотерапії:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Висвітлено сутнісний зміст методів травмотерапії та їх наукові засади. 2. Розкрито психопрофілактичний, психокорекційний та психотерапевтичний потенціал методів травмотерапії. 3. Аналітично описано 1-3 приклади успішного клінічно-психологічного та реабілітаційно-психологічного застосування методів травмотерапії. <p style="text-align: center;"><i>Критерії оцінки до завдання 3:</i></p> <p><i>Відмінно (22-25 балів)</i> – визначення містить правильний, достатньо повний і систематизований виклад усіх складових завдання; представлено змістовну презентацію;</p> <p><i>Добре (18-21 балів)</i> – визначення загалом правильне, розлоге й систематизоване, але йому притаманні незначні упущення, невідповідності й неточності; зроблено презентацію;</p> <p><i>Задовільно (14-17 балів)</i> – змістова основа визначення правильна, але воно спрощене й звужене; презентація відсутня;</p> <p><i>Незадовільно (10-13 балів)</i> – ключові клінічно-психологічні та</p>

реабілітаційно-психологічні позиції окреслено фрагментарно, поверхово, хаотично; презентація відсутня.

Завдання 4. Розробити модель психотерапевтичної роботи з особами, які зазнали/зазнають насильства:

1. Основа («каркас») моделі – описано психологічні наслідки насильства.

2. Висвітлено основний зміст психотерапевтичної роботи з особами, які зазнали/зазнають насильства в сім'ї, на основі сучасних підходів до терапії травми.

3. Висвітлено основний зміст психокорекційної та психотерапевтичної роботи з особами, які вчиняють насильство в сім'ї, на основі сучасних підходів до розуміння психології насилля.

Критерії оцінки до завдання 4:

Відмінно (9-10 балів) – належним чином розроблено і репрезентовано усі складові моделі;

Добре (7-8 балів) – розробленій моделі притаманні окремі упущення й неточності;

Задовільно (5-6 балів) – розроблено модель із 2 критеріями із неточностями;

Незадовільно (3-4 бали) – розроблено модель із 1 критерієм.

Завдання 5. Написати реферат про сучасний напрям травмотерапії:

1. Висвітлено сутнісний зміст напрямку травмотерапії.

2. Доведено наукове підґрунтя психотерапевтичного напрямку та підходу.

3. Наведено приклади ефективності методів напрямку в процесі психотерапевтичної роботи з психологічною травмою.

Критерії оцінки до завдання 5:

Відмінно (13-15 балів) – змістовно висвітлено сутнісний зміст напрямку травмотерапії, доведено наукове підґрунтя психотерапевтичного напрямку та підходу, наведено приклади ефективності методів напрямку в процесі психотерапевтичної роботи з психологічною травмою, зроблено презентацію на занятті;

Добре (10-12 балів) – загалом правильно висвітлено сутнісний зміст напрямку травмотерапії, доведено наукове підґрунтя психотерапевтичного напрямку та підходу, наведено приклади ефективності методів напрямку в процесі психотерапевтичної роботи з психологічною травмою, зроблено презентацію на занятті;

Задовільно (7-9 балів) – завдання виконано фрагментарно, поверхово; презентацію на занятті не зроблено;

Незадовільно (4-6 балів) – текст реферату не відповідає загальним вимогам до дискурсу такого рівня; презентацію на занятті не зроблено.

Завдання 6. Підсумкове тестування.

Підсумкове тестування передбачає 40 тестових завдань із одним варіантом правильної відповіді кожне.

Критерії оцінки підсумкового тестування:

Відмінно – 86-100% тестових завдань виконано правильно;

Добре – 70-85% тестових завдань виконано правильно;

Задовільно – 55-69% тестових завдань виконано правильно.

Максимальна (найвища) оцінка, яку студент може заробити протягом семестру, – 100 балів.

Шкала оцінювання: національна та ECTS			
Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90–100	A	відмінно	Зараховано
80–89	B	добре	
70–79	C		
60–69	D	задовільно	
50–59	E		
26–49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1–25	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Семінарські заняття	<p style="text-align: center;">Тема 1. Травмотерапія як галузь психотерапії</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Предмет травмотерапії. 2. Методи травмотерапії. 3. Принципи травмотерапії. 4. З історії становлення та розвитку травмотерапії. <p style="text-align: center;"><i>Література:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Антипов В. В.</i> Психологическая адаптация к экстремальным ситуациям: Учеб. издание. — М.: Изд-во ВЛАДОСПРЕСС, 2002. — 176 с. 2. <i>Анциферова Л. Н.</i> Личность в трудных жизненных условиях: переосмысливание, преобразование ситуаций и психологическая защита // Психологический журнал. — 1994. — № 1. — Т. 15. — С. 3—18. 3. <i>Байер О. О.</i> Життєві кризи особистості: навч. посібник / О. О. Байер. — Д.: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2010. — 244 с. 4. <i>Басин В. Ф., Рожнов В. Е., Рожнова М. А.</i> К современному пониманию психической травмы и общих принципов ее психотерапии. — В кн.: Руководство по психотерапии. — М., 1974. — С. 39—53. 5. <i>Бек А.</i> Техники когнитивной психотерапии / Под ред. А. Б. Фенько, Н. С. Игнатъева, М. Ю. Локтаева. Психологическое консультирование и психотерапия: хрестоматия. — Т. 1: Теория и методология. — М.: МПЖ, 1999. — С. 142—167 6. <i>Козлов В. В.</i> Работа с кризисной личностью: Методическое пособие. — М.: Психотерапия, 2007. — 336 с. 7. <i>Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. проф. О. В. Тімченка. — К.: ТОВ “Август Трейд”, 2007. — 502 с.</i> 8. <i>Мазур Е. С.</i> Психическая травма и психотерапия / Е.С. Мазур // Московский психотерапевтический журнал. Спец.выпуск : работа с психической травмой. — 2003. — №1 — С.31-52. 9. <i>Моховиков А. Н., Дыхне Е. А.</i> Кризисы и травмы: методические материалы к учебному курсу. Теория и практика гештальт-терапии. — Вып. 1. — М., 2007. 10. <i>Психотерапевтическая энциклопедия под ред. Б.Д.Карвасарского.— СПб.: Питер, 1998.—752 с.</i> 11. <i>Решетников М.М.</i> Психическая травма.-СПб.: Восточно-Европейский
---------------------	---

институт психоанализа, 2006.-322с.

12. *Тарабрина Н. В.* Психология посттравматического стресса / Н. В. Тарабрина. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2009. – 304 с.

13. *Ялом И.* Экзистенциальная психотерапия.–М.: Класс, 1999.–576 с.

14. Экзистенциальная психология. Экзистенция. – М.: Эксмо, 2001. – 619 с.

Тема 2. Поняття про психологічну травму

1. Зміст травми та складові травматичного розладу.
2. Види травмуючих ситуацій та їх психологічні наслідки.
3. Захисні фактори і фактори ризику в розвитку травми.
4. Первинна і вторинна травматизація, травма усвідомлення.
5. Види травми за часом і тяжкістю впливу.
6. Симптоми та рівні прояву травми.

Література:

1. *Антипов В. В.* Психологическая адаптация к экстремальным ситуациям: Учеб. издание. — М.: Изд-во ВЛАДОСПРЕСС, 2002. — 176 с.

2. *Анциферова Л. Н.* Личность в трудных жизненных условиях: переосмысливание, преобразование ситуаций и психологическая защита // Психологический журнал. — 1994. — № 1. — Т. 15. — С. 3—18.

3. *Байер О. О.* Життєві кризи особистості: навч. посібник / О. О. Байер. — Д.: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-ту, 2010. — 244 с.

4. *Басин В. Ф., Рожнов В. Е., Рожнова М. А.* К современному пониманию психической травмы и общих принципов ее психотерапии. — В кн.: Руководство по психотерапии. — М., 1974. — С. 39—53.

5. *Бек А.* Техники когнитивной психотерапии / Под ред. А. Б. Фенько, Н. С. Игнатъева, М. Ю. Локтаева. Психологическое консультирование и психотерапия: хрестоматия. — Т. 1: Теория и методология. — М.: МПЖ, 1999. — С. 142—167

6. *Бермант-Полякова О. В.* Посттравма: диагностика и терапия. — СПб.: Речь, 2006. — 248 с.

7. *Гриневич Є. Г., Лінський І. В.* Спільні і специфічні маркери розвитку психічних та поведінкових розладів внаслідок надзвичайних подій в якісно відмінних контингентах постраждалих // Архів психіатрії. — 2006. — Т. 12. —

№ 1—4. — С. 16—21.

8. *Католік Г., Коваль М.* Вплив стресу на розвиток психосоматичних захворювань у підлітків // Збірник тез Міжнар. конф. з дитячої та юнацької психотерапії “Дитяча та юнацька психотерапія в Україні: 5-річний досвід роботи”. — Львів, 2006. — С. 31—33.

9. *Козлов В. В.* Работа с кризисной личностью: Методическое пособие. — М.: Психотерапия, 2007. — 336 с.

10. *Решетников М.М.* Психическая травма.-СПб.: Восточно-Европейский институт психоанализа, 2006.-322с.

11. *Тарабрина Н. В.* Психология посттравматического стресса / Н. В. Тарабрина. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2009. – 304 с.

12. *Екстремальна психологія: Підручник / За заг. ред. проф. О. В. Тімченка.* — К.: ТОВ “Август Трейд”, 2007. — 502 с.

Тема 3. Основи роботи з травмою

1. Вступ в травмотерапію.

2. Терапевтична позиція.
3. Профілактика ретравматизації.
4. Критерії діагностики травми.
5. Моделі психотерапевтичної роботи з травмою.

Література:

1. Абабков В. А., Перре М. Адаптация к стрессу. Основы теории, диагностики, психотерапии. — СПб.: Речь, 2004. — 166 с.
2. Басин В. Ф., Рожнов В. Е., Рожнова М. А. К современному пониманию психической травмы и общих принципов ее психотерапии. — В кн.: Руководство по психотерапии. — М., 1974. — С. 39—53.
3. Бек А. Техники когнитивной психотерапии / Под ред. А. Б. Фенько, Н. С. Игнатъева, М. Ю. Локтаева. Психологическое консультирование и психотерапия: хрестоматия. — Т. 1: Теория и методология. — М.: МПЖ, 1999. — С. 142—167
4. Гиринг Т. Посттравматический стресс с позиции экзистенциально-гуманистической психологии // Вестник психологии. — 1994. — № 1. — С. 92—96
5. Гнездилов А. В. Психология и психотерапия потерь.— СПб.: Речь, 2002. — 162 с.
6. Колодзин Б. Как жить после психической травмы. — М., 1992. — 186 с
7. Ліщинська О. А. Можливості психологічної допомоги жертвам деструктивних тоталітарних організацій // Прак- 154 тична психологія та соціальна робота. — 2006. — № 3. — С. 1—4
8. Мороз Р. Запобігання і подолання наслідків насильства // Психолог. — 2006. — № 5. — С. 23—27.
9. Моховиков А. Н., Дыхне Е. А. Кризисы и травмы: методические материалы к учебному курсу. Теория и практика гештальт-терапии. — Вып. 1. — М., 2007.
10. Павловський П., Завадзький Л., Завадзький Б. Динаміка співвідношення між перцепцією травми, емоційною реактивністю та загостренням симптомів посттравматичного 156 стресового розладу після перенесення катаклізму паводку // Галецька І., Сосновський Т. Психологія здоров'я: теорія та практика. — Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. — 338 с. — С. 141—158.
11. Хусейн С. А., Холкомб В. Р. Руководство по лечению психологической травмы у детей и подростков. — США: Гуманитарно-благотворительный фонд “Сострадание”. — 36 с
12. Юл У., Уильямс Р. М. Стратегия вмешательства при психических травмах, возникших вследствие масштабных катастроф // Детская и подростковая психотерапия / Под ред. Д. А. Лейна, Э. Миллера. — СПб.: Питер, 2001. — С. 275— 308.
13. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия.—М.: Класс, 1999.—576 с.14. Экзистенциальная психология. Экзистенция. – М.: Эксмо, 2001. – 619 с.

Тема 4. Травматичний розлад як процес

1. Стадії розвитку травматичного розладу.
2. Ознаки травматизації після короткотривалої події (шокова травма) і після тривалого впливу (бойові дії, в'язниця і т. п.).
3. Особливості протікання горя в нормі та патології.
4. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) як наслідок травми.
5. Симптоми ПТСР: повторювані переживання, уникнення стимулів,

підвищена збудливість.

6. Особливості прояву ПТСР у дітей та дорослих.

Література:

1. Абабков В. А., Перре М. Адаптация к стрессу. Основы теории, диагностики, психотерапии. — СПб.: Речь, 2004. — 166 с.

2. Басин В. Ф., Рожнов В. Е., Рожнова М. А. К современному пониманию психической травмы и общих принципов ее психотерапии. — В кн.: Руководство по психотерапии. — М., 1974. — С. 39—53.

3. Бек А. Техники когнитивной психотерапии / Под ред. А. Б. Фенько, Н. С. Игнатъева, М. Ю. Локтаева. Психологическое консультирование и психотерапия: хрестоматия. — Т. 1: Теория и методология. — М.: МПЖ, 1999. — С. 142—167

4. Гиринг Т. Посттравматический стресс с позиции экзистенциально-гуманистической психологии // Вестник психологии. — 1994. — № 1. — С. 92—96

5. Гнездилов А. В. Психология и психотерапия потерь. — СПб.: Речь, 2002. — 162 с.

6. Колодзин Б. Как жить после психической травмы. — М., 1992. — 186 с

7. Моховиков А. Н., Дыхне Е. А. Кризисы и травмы: методические материалы к учебному курсу. Теория и практика гештальт-терапии. — Вып. 1. — М., 2007.

8. Решетников М.М. Психическая травма.-СПб.: Восточно-Европейский институт психоанализа, 2006.-322с.

9. Тарабрина Н.В. Психология посттравматического стресса: Теория и практика.-М.: Из-дво «Институт психологии РАН», 2009.-304с.

10. Хусейн С. А., Холкомб В. Р. Руководство по лечению психологической травмы у детей и подростков. — США: Гуманитарно-благотворительный фонд “Сострадание”. — 36 с

11. Юл У., Уильямс Р. М. Стратегия вмешательства при психических травмах, возникших вследствие масштабных катастроф // Детская и подростковая психотерапия / Под ред. Д. А. Лейна, Э. Миллера. — СПб.: Питер, 2001. — С. 275—308.

Тема 5. Огляд сучасних методів травмотерапії

1. Основні психотерапевтичні підходи до травмотерапії.

2. Терапія травми Пітера Левіна (Somatic Experience).

3. EMDR (Eye Movement and Desensitisation and Reprocessing), або ДПДГ (Десенсибілізація і переробка за допомогою рухів очей).

4. Психодинамічно-імагітативна терапія Луїзи Реддеманн.

5. Психодинамічна діалективна травмотерапія

6. Психоаналітична психодинамічна травмотерапія.

Література:

1. Абабков В. А., Перре М. Адаптация к стрессу. Основы теории, диагностики, психотерапии. — СПб.: Речь, 2004. — 166 с.

2. Басин В. Ф., Рожнов В. Е., Рожнова М. А. К современному пониманию психической травмы и общих принципов ее психотерапии. — В кн.: Руководство по психотерапии. — М., 1974. — С. 39—53.

3. Бек А. Техники когнитивной психотерапии / Под ред.

- А. Б. Фенько, Н. С. Игнатъева, М. Ю. Локтаева. Психологическое консультирование и психотерапия: хрестоматия. — Т. 1: Теория и методология. — М.: МПЖ, 1999. — С. 142—167
4. *Гириг Т.* Посттравматический стресс с позиции экзистенциально-гуманистической психологии // Вестник психологии. — 1994. — № 1. — С. 92—96
5. *Гнездилов А. В.* Психология и психотерапия потерь.— СПб.: Речь, 2002. —162 с.
6. *Колодзин Б.* Как жить после психической травмы. — М., 1992. — 186 с
7. *Моховиков А. Н., Дыхне Е. А.* Кризисы и травмы: методические материалы к учебному курсу. Теория и практика гештальт-терапии. — Вып. 1. — М., 2007.
8. *Решетников М.М.* Психическая травма.-СПб.: Восточно-Европейский институт психоанализа, 2006.-322с.
9. *Тарабрина Н.В.* Психология посттравматического стресса: Теория и практика.-М.: Из-дво «Институт психологии РАН», 2009.-304с.
10. *Хусейн С. А., Холкомб В. Р.* Руководство по лечению психологической травмы у детей и подростков. — США: Гуманитарно-благотворительный фонд “Сострадание”. — 36 с
11. *Юл У., Уильямс Р. М.* Стратегия вмешательства при психических травмах, возникших вследствие масштабных катастроф // Детская и подростковая психотерапия / Под ред. Д. А. Лейна, Э. Миллера. — СПб.: Питер, 2001. — С. 275— 308.

Тема 6. Методи стабілізації посттравматичного стресового розладу

1. Забезпечення внутрішньої і зовнішньої безпеки клієнта.
2. Дистанціювання, активація ресурсів (інструменти позитивної терапії, арт-терапії, імагінації).
3. Робота з агресивними і постраждалими частинами (злякисними інтроектами).
4. Опрацювання неусвідомлюваних переживань (техніка двосторонньої стимуляції).
5. Методи супутньої психологічної допомоги в ситуації гострої травматизації.
6. Методи запобігання паніки та вторинної травматизації потерпілих.
7. Технологія психологічної підтримки постраждалих: дебрифінг і деф'юзінг;
8. Специфіка надання психологічної допомоги дітям і підліткам.
9. Робота з родичами постраждалих.

Література:

1. *Абабков В. А., Перре М.* Адаптация к стрессу. Основы теории, диагностики, психотерапии. — СПб.: Речь, 2004. — 166 с.
2. *Басин В. Ф., Рожнов В. Е., Рожнова М. А.* К современному пониманию психической травмы и общих принципов ее психотерапии. — В кн.: Руководство по психотерапии. — М., 1974. — С. 39—53.
3. *Бек А.* Техники когнитивной психотерапии / Под ред. А. Б. Фенько, Н. С. Игнатъева, М. Ю. Локтаева. Психологическое

	<p>консультирование и психотерапия: хрестоматия. — Т. 1: Теория и методология. — М.: МПЖ, 1999. — С. 142—167</p> <p>4. <i>Гириг Т.</i> Посттравматический стресс с позиции экзистенциально-гуманистической психологии // Вестник психологии. — 1994. — № 1. — С. 92—96</p> <p>5. <i>Гнездилов А. В.</i> Психология и психотерапия потерь.— СПб.: Речь, 2002. —162 с.</p> <p>6. <i>Колодзин Б.</i> Как жить после психической травмы. — М., 1992. — 186 с</p> <p>7. <i>Моховиков А. Н., Дыхне Е. А.</i> Кризисы и травмы: методические материалы к учебному курсу. Теория и практика гештальт-терапии. — Вып. 1. — М., 2007.</p> <p>8. <i>Решетников М.М.</i> Психическая травма.-СПб.: Восточно-Европейский институт психоанализа, 2006.-322с.</p> <p>9. <i>Тарабрина Н.В.</i> Психология посттравматического стресса: Теория и практика.-М.: Из-дво «Институт психологии РАН», 2009.-304с.</p> <p>10. <i>Хусейн С. А., Холкомб В. Р.</i> Руководство по лечению психологической травмы у детей и подростков. — США: Гуманитарно-благотворительный фонд “Сострадание”. — 36 с</p> <p>11. <i>Юл У., Уильямс Р. М.</i> Стратегия вмешательства при психических травмах, возникших вследствие масштабных катастроф // Детская и подростковая психотерапия / Под ред. Д. А. Лейна, Э. Миллера. — СПб.: Питер, 2001. — С. 275— 308.</p>
<p>Умови допуску до підсумкового контролю</p>	<p>Студент виконав усі завдання передбачені програмою навчальної дисципліни і набрав не менше 60 балів.</p>
<p>7. Політика курсу</p>	
<p>Викладання курсу ґрунтується на принципах академічної доброчесності. Студент вчасно виконує завдання, поставлені у силабусі/робочій програмі. Всі завдання курсу мають бути виконані незалежно від причини відсутності студента на занятті (поважна чи неповажна). Відсутність студента на занятті без поважної причини передбачає зниження балів, які відводяться на обговорення питань семінарських та лекційних занять, а також захисту розробок на заняттях (по 5 балів за кожну розробку).</p>	
<p>8. Рекомендована навчально-методична література</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Александровский Ю.А., Лобастов О.С., Спивак Л.И., Щукин Б.П.</i> Психогении в экстремальных ситуациях. – М.: Пресс, 1991. – 321 с. 2. <i>Басин В. Ф., Рожнов В. Е., Рожнова М. А.</i> К современному пониманию психической травмы и общих принципов ее психотерапии. — В кн.: Руководство по психотерапии. — М., 1974. — С. 39—53. 3. <i>Бек А.</i> Техники когнитивной психотерапии / Под ред. А. Б. Фенько, Н. С. Игнатъева, М. Ю. Локтаева. Психологическое консультирование и психотерапия: хрестоматия. — Т. 1: Теория и методология. — М.: МПЖ, 1999. — С. 142—167 4. <i>Бермант-Полякова О.В.</i> Посттравма: диагностика и терапия. – СПб.: Речь, 2006. – 248 с. 5. <i>Воробьев Ю.Л.</i> Катастрофы и человек.–М.: Академический проект, 1997.–256 с. 6. <i>Гостюшин А.В.</i> Человек в экстремальной ситуации.–М.: Армада-Пресс, 2001.–384 с. 7. <i>Дворкин А.Л.</i> Сектоведение. Тоталитарные секты. Опыт систематического исследования.–Нижний Новгород: Издательство братства во имя св. князя Александра Невского, 2002.–554 с. : [electronic sources]: http://lib.eparhia-saratov.ru/books/05d/dvorkin/sects/sects.pdf 	

8. Диагностика посттравматического стрессового расстройства (ПТСР) : Центр специальных исследований и экспертиз, Москва // Режим доступа: <https://www.psy-expert.ru/диагностика-птср/> (дата звернення: 20.12.2018).
9. Диагностическое и статистическое руководство по психическим расстройствам (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) (DSM-V) / Американская психиатрическая ассоциация. – 2013 // Режим доступа: <http://infosklad.org/threads/kniga-dsm-5-diagnostic-and-statistical-manual-of-mentaldisorders.46413/> (дата звернення: 20.12.2018).
10. Дейте Б. Жизнь после потери / Дейте Б. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 1999. – 304 с.
11. Гиттис С. Тренинг развития креативности. Гимнастика чувств.–СПб.: Речь, 2001.– 345 с.
12. Гнездилов А.В. Психология и психотерапия потерь.– СПб.: Речь, 2002.–162 с.
13. Гремлинг С., Ауэрбах С. Практикум по управлению стрессом.– СПб.: Питер, 2002.– 240 с.
14. Калишед Д. Внутренний мир травмы. Архетипические защиты личностного духа. – М.: Академический проект, 2007. – 368 с.
15. Католик Г., Корнієнко І. Техногенні катастрофи: психологічна допомога очевидцям та постраждалим.–Львів: Червона Калина, 2003.-124 с.
16. Кейсельман В. Экспериментальные тренинги на природе. – СПб.: Речь, 2008. – 192 с.
17. Керрел С. Групповая психотерапия подростков.–СПб.: Питер, 2002.–224 с.
18. Киз Д. Множественные умы Билли Миллигана. – М.: Изд-во Эксмо, СПб.: Изд-во Домино, 2002. – 512 с.
19. Козлов В. В. Работа с кризичной личностью: Методическое пособие. – М.: Психотерапия, 2007. – 336 с.
20. Коқун О. М. Основи психологічної допомоги військовослужбовцям в умовах бойових дій: Методичний посібник / О. М. Коқун, Н. А. Агаєв, І. О. Пішко, Н. С. Лозінська. – К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2015. – 170 с.
21. Кораблина Е.П., Акиндинова И.А., Баканова А.А., Родина А.М. Искусство исцеления души.–СПб., Союз, 2001.–319 с.
22. Корнієнко І. Психологічна допомога дітям, що зазнали травми внаслідок катастрофи/ І.Корнієнко, Г.Католик // Психолог.-2004.- Грудень (№46).-С.8-16.
23. Корнієнко І., Католик Г., Бабяк Т., Тарасевич О., Пачковський Ю., Католик О., Тихобаєва Г. Скривджена дитина. Теоретичні і практичні аспекти проблеми дитячого кривдження та методи психокорекційної допомоги дітям, які зазнали насильства. Науково-методичний збірник.–Львів: Ромус-Поліграф, 2005.–303 с.
24. Краснов В. Н. Методологические и организационные аспекты психиатрии катастроф / В. Н. Краснов // Медицина катастроф. – 1997. – № 1 (17). – С. 21–24.
25. Кржечковский А. Ю. Психические расстройства в экстремальных условиях и их медико-психологическая коррекция : [Электронный ресурс] // Медицинская психология в России : электрон. науч. журн. 2011. № 3. URL: <http://medpsy.ru> (дата обращения: 15.03.2013).
26. Крукович Е.И., Ромек В.Г. Кризисное вмешательство.–М.: Европейский гуманитарный университет, 2003.–92 с.
27. Кочюнас Р. Экзистенциальная терапия в группах. Теоретические основы группы экзистенциального опыта: [electronic sources]: <http://www.hpsy.ru/public/x018.htm>
28. Леонтьев Д.А. Методика предельных смыслов.– М.: Смысл, .–35 с.
29. Магомед-Эминов М. Ш. Феномен экстремальности. – М.: Психоаналитическая ассоциация, 2008. – 218 с.
30. Малкина-Пых И.Г. Возрастные кризисы.–М. Изд-во Эксмо, 2004.– 896 с.
31. Малкина-Пых И.Г. Психология поведения жертвы.–М.: Изд-во Эксмо, 2006.–1008 с.

32. *Малкина-Пых И.Г.* Экстремальные ситуации: Справочник практического психолога.– М.: Изд-во Эксмо, 2006.–960 с.
33. *Меновицков В.Ю.* Психологическое консультирование. Работа с кризисными и проблемными ситуациями.–М.: Смысл, 2005.–182 с.
34. *Милютин Е.* Психотерапевтические рецепты на каждый день.–М.: Класс, 2001.–384 с.
35. *Моховиков А. Н., Дыхне Е. А.* Кризисы и травмы: методические материалы к учебному курсу. Теория и практика гештальт-терапии. — Вып. 1. — М., 2007.
36. *Осипова А.А.* Справочник психолога по работе в кризисных ситуациях.–Р.н.Д.: Феникс, 2005.–315 с.
37. *Панок В. Г.* Методичні підходи до надання психологічної допомоги потерпілим від техногенної катастрофи. Монографія.–К., Центр соціальних експертиз і прогнозів, 1999.–106 с.
38. *Патнем Ф.В.* Диагностика и лечение расстройства множественной личности. – М.: Когито-Центр, 2004. – 440 с.
39. Практикум по арт-терапии.–под ред. А.И. Копытина.–СПб.: Питер, 2001.–448 с.
40. Профілактика психологічного насильства і маніпулювання свідомістю та розвиток критичного мислення в молодіжному середовищі. Матеріали міжнар. наук.- практ. конф., 27-28 травня 2004 року, м.Київ.-К.: Український центр політичного менеджменту, 2005.-320 с.
41. Психогимнастика в тренинге / под ред. Н.Ю.Хрящевой.– СПб.: Речь, 2001.–256 с.
42. Психотерапевтическая энциклопедия под ред. Б.Д.Карвасарского.– СПб.: Питер, 1998.–752 с.
43. *Пуховский Н.Н.* Психопатологические последствия чрезвычайных ситуаций.– М.: Академический проект, 2000.–286 с.
44. *Пушкарев А.А., Доморацкий В.А., Гордеева Е.Г.* Посттравматическое стрессовое расстройство: диагностика, психофармакотерапия, психотерапия.–М.: Изд-во Института психотерапии, 2001.–128 с.
45. *Ромек В.Г., Конторович В.А., Крукович Е.И.* Психологическая помощь в кризисных ситуациях.–СПб., Речь, 2004.–256 с.
46. *Смирнов Б.А., Долгополова Е.В.* Психология деятельности в экстремальных ситуациях.–Х.: Изд-во Гуманитарный центр, 2007.–276 с.
47. *Соловейчик М.Я.* Кризис и основы кризисной интервенции // Мастерство психологического консультирования / А.А. Бадхен, А.М. Родина (ред.)–СПб., Европейский дом, 2002.–240 с.
48. *Тарабрина Н.В.* Практикум по психологии посттравматического стресса.–СПб., Питер, 2001.–272 с.
49. *Фопель К.* Психологические группы. Рабочие материалы для ведущего: практическое пособие.–М.: Генезис, 2005.–256 с.
50. *Фопель К.* Энергия паузы. Психологические игры и упражнения: практическое пособие.–М.: Генезис, 2002.–240 с.
51. *Фопель К.* Эффективный воркшоп.–М.: Генезис, 2003.–368 с.
52. *Хассен С.* Освобождение от психологического насилия, деструктивные культы, контроль сознания, методы помощи.–СПб.: Прайм-Еврознак, 2001.–400 с.
53. Багато інформації про секти на сайтах: www.iriney.ru, про діяльність сект на Україні:
http://www.pravoslavye.org.ua/index.php?r_type=news&action=partinfo&razdel_id=30,
<http://ukrsekta.info/index.php>
54. *Шутценбергер А. А.* Синдром предков. Трансгенерационные связи, семейные тайны, синдром годовщины, передача травм и практическое использование геносоциогаммы. - М.: Изд-во Института Психотерапии, 2001.-240 с. 2-3. - С. 141-145.

55. Экзистенциальная психология. Экзистенция.–М.: Изд-во Эксмо-Пресс, 2001.–619 с.
56. Эффективная психотерапия посттравматического стрессового расстройства. – М.: Когито-Центр, 2005. – 467 с.
57. Юл У., Уильямс Р. М. Стратегия вмешательства при психических травмах, возникших вследствие масштабных катастроф // Детская и подростковая психотерапия / Под ред. Д. А. Лейна, Э. Миллера. — СПб.: Питер, 2001. — С. 275— 308
58. Юрьева Л.Н. Кризисные состояния.–Днепропетровск: Арт-Прес, 1998.–164 с.
59. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия.–М.: Класс, 1999.–576 с.

8.1. Додаткова рекомендована навчально-методична і наукова література

1. Абабков В. А., Перре М. Адаптация к стрессу. Основы теории, диагностики, психотерапии. – СПб.: Речь, 2004. – 166 с.
2. Абдурахманов Р. А. Психологические проблемы послевоенной адаптации ветеранов Афганистана // Психологический журнал. – 1992. – № 1. – С. 131-134.
3. Алиев Х. Метод "Ключ" в борьбе со стрессом. – М.: Феникс, 2003. – 320 с.
4. Алферова Т. С., Котлярова Г. В., Гаптов В. Б. Жить, чтобы выжить, и выжить, чтобы жить. – М.: Мега-Нэт, 1998. – 248 с.
5. Анисимов В. Выкрутасы "спасения" : [electronic sources] : http://www.pravoslavnye.org.ua/index.php?r_type=article&action=fullinfo&id=404
6. Анциферова Л. Н. Личность в трудных жизненных условиях: переосмысливание, преобразование ситуаций и психологическая защита // Психологический журнал. – 1994. – № 1. – Т. 15. – С. 3-18.
7. Андриющенко А. В. Посттравматическое стрессовое расстройство при ситуациях утраты объекта экстраординарной значимости / А. В. Андриющенко // Психиатрия и психофармакотерапия. – 2000. – №4. – С. 104–109.
8. Бек А. Техники когнитивной психотерапии // Под ред. А. Б. Фенько, Н. С. Игнатъева, М. Ю. Локтаева Психологическое консультирование и психотерапия : хрестоматия. – Т. 1. Теория и методология. – М.: МПЖ, 1999. – С. 142-167.
9. Белорусов С. Психология страха смерти: [electronic sources] : <http://pravbeseda.org/library/books/raz4.html>
10. Варламова Е.П. Работа с экзистенциальными феноменами в рефлексивной судьбологии : [electronic sources] : http://psychol.ras.ru/ippp_pfr/j3p/pap.php?id=20020103
11. Василюк Ф. Е. Уровни построения переживания и методы психологической помощи // Вопросы психологии. – 1988. –№ 5. – С. 27-37.
12. Венгер А. Л. Культурно-исторический подход к коррекции посттравматической регрессии: на материале психологической работы в Беслане (2004-2006 г.г.) / А. Л. Венгер // Вопросы психологии. – 2007. – № 1. – С. 62-69.
13. Винникотт Д. В. Маленькие дети и их матери. – М.: Класс, 2007. – 80 с.
14. Винникотт Д. В. Семья и развитие личности. Мать и дитя. – М.: Литур, 2004. – 400 с.
15. Витакер К., Бамберри В. Танцы с семьей. – М.: Класс, 2001. – 176 с.
16. Воробьев Ю. Л. Катастрофы и человек. – М.: Академический проект, 1997. – 256 с.
17. Воробьев А. И. Боевая психическая травма у военнослужащих, действовавших в зоне Персидского залива / А. И. Воробьев // Военномедицинский журнал. – №6. – 1991. – С. 70–71
18. Гингер С., Гингер А. Гештальт – терапия контакта. – СПб.: Специальная литература, 1999. – 287 с.
19. Гиринг Т. Посттравматический стресс с позиции экзистенциально-гуманистической психологии // Вестник психологии. – 1994. – № 1. – С. 92-96.
20. Гой Т. В., Горностаи П. П., Кистаева Е. В. Общество и коллективная травма: семинар Питера Келлермана : [electronic sources] : <http://peterfelix.tripod.com/home/Russian.pdf>
21. Гостюшин А. В. Защити себя и близких. – М.: Рипол Классик, 2004. – 322 с.

22. *Гостюшин А. В.* Человек в экстремальной ситуации. – М.: Армада-Пресс, 2001. – 384 с.
23. *Гриневиц Є. Г.* Стан психічного здоров'я постраждалих внаслідок терористичного акту в м. Беслан : [electronic sources] // Новини української психіатрії, 2007 : <http://www.psychiatry.ua/articles/paper233.htm>.
24. *Гриневиц Є. Г., Лінський І. В.* Спільні і специфічні маркери розвитку психічних та поведінкових розладів внаслідок надзвичайних подій в якісно відмінних контингентах постраждалих // Архів психіатрії. – 2006. – Т. 12. – № 1-4. – С. 16-21.
25. *Дьяченко М. И., Кандыбович Л. А., Пономаренко В. А.* Готовность к деятельности в напряженных ситуациях. – Мн., 1985. – 206 с.
26. *Дэвис Б.* Основы выживания в экстремальной ситуации. – М.: Яуза Эксмо, 2003. – 288 с.
27. *Ениколопов С. Н.* Психотерапия при посттравматических стрессовых расстройствах // Российский психиатрический журнал. – 1998. – № 3. – С. 50-56.
28. *Зайцев В. П., Айвазян Т. А., Грачева Н. И., Декин Д. С., Петрова С. В.* Методика полуструктурированного интервью для оценки психологического статуса ликвидаторов последствий аварий на ЧАЭС // Психологический журнал. – 1994 – № 3. – Т. 17. – С. 117-123.
29. *Знаков В. В.* Понимание воинами-интернационалистами ситуаций насилия и унижения человеческого достоинства // Психологический журнал. – 1989. – Т. 10. – № 4. – С. 113-124.
30. *Знаков В. В.* Психологические исследования стереотипов понимания личности участников войны в Афганистане // Психологический журнал. – 1990. – № 4. – С. 108-116.
31. *Знаков В. В.* Психологические причины непонимания "афганцев" в межличностном общении // Психологический журнал. – 1990. – Т. 4. – С. 99-108.
32. *Ильина С. В.* Влияние пережитого в детстве насилия на возникновение личностных расстройств // Вопросы психологии. – 1998. – № 6. – С. 65-74.
33. *Колесніченко О.* Структура та зміст методики "Стійкість до бойової психологічної травматизації" фахівця екстремального виду діяльності / О. Колесніченко // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : психологічні науки / [гол. ред. О. Ф. Волобуєва]. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2018. – № 1(9). – С. 110-126.
34. *Колодзин Б.* Как жить после психической травмы : [electronic sources] : <http://psychology.net.ru>
35. *Католик Г. В.* Тренінг релаксації як ефективна форма психокорекційної допомоги при ПТСР у дітей // Проблеми психологічного здоров'я в сучасній психотерапії : матеріали Міжн. наук.-практ. конф. – Львів, 2006. – С. 19-23.
36. *Католик Г., Коваль М.* Вплив стресу на розвиток психосоматичних захворювань у підлітків // Збірник тез Міжнар. конф. з дитячої та юнацької психотерапії "Дитяча та юнацька психотерапія в Україні: 5-річний досвід роботи". – Львів, 2006. – С. 31-33.
37. *Коротков Б. П., Черепанов И. Г.* Безопасность жизнедеятельности и медицина катастроф. – М.: Дашков и Ко; Наука Пресс, 2008. – 480 с.
38. *Котенев И. О.* Психологические реакции работников милиции в чрезвычайных обстоятельствах и постстрессовые состояния: предупреждение и психологическая коррекция // Психопедагогика в правоохранительных органах. – 1996. – № 1 (3). – С. 76-84.
39. *Короленко Ц. П.* Психофизиология человека в экстремальных условиях / Короленко Ц. П. – Л., 1978. – 194 с.
40. *Краснов В. Н., Юркин М. М., Войцех В. Ф. и др.* Психические расстройства у участников ликвидации последствий аварии на Чернобыльской АЭС // Социальная и клиническая психиатрия. – 1993. – № 1. – С. 5-10.

41. Кузьмінов В. Н., Васильєва О. О. Особливості психопатологічних порушень у хворих із синдромом алкогольної залежності, що приймали участь в екстремальних подіях // Архів психіатрії. – 2004. – Т. 10. – № 4 – С. 91-94.
42. Лазарус А. Краткосрочная мультимодальная психотерапия. – СПб.: Речь, 2001. – 256 с.
43. Лазарус А., Лазарус К. Н., Фей А. Як не впасти в депресію. – Львів: Свічадо, 2007. – 192 с.
44. Лазебная Е. О., Зеленова М. Е. Экспериментально-психологическое изучение динамики посттравматической стрессовой адаптации участников боевых действий : [electronic sources] : <http://www.psychology.net.ru>
45. Лазебная Е. Ю. Травматическая стрессовая ситуация и посттравматический адаптационный процесс // Психология состояний : хрестоматия / Сост. Т. Н. Васильева, Г. Ш. Габдреева, А. О. Прохоров – М.: ПЕР СЭ; СПб.: Речь, 2004. – 608 с. – С. 373-385.
46. Лакосина Н. Д., Сергеев И. И., Воскресенский Б. А. и др. Клиническая характеристика психических нарушений у населения, проживающего в зоне радиационного заражения // Журнал невропатологии и психиатрии. – 1992. – Т. 12. – № 5. – С. 69-71.
47. Лебедев В. Н. Личность в экстремальных условиях // Психология экстремальных ситуаций : хрестоматия / Сост. А. Е. Тарас, К. В. Сельченко. – М.: АСТ; Мн.: Харвест, 2001. – 480 с. – С. 84-134.
48. Лебедев В. Н. Экстремальная психология. – М.: Юнити-Дана, 2001. – 431 с.
49. Леонтьев Д. А. Экзистенциальная тревога и как с ней не бороться : [electronic sources] : http://psylib.org.ua/books/_leond03.html
50. Ліщинська О. А. Можливості психологічної допомоги жертвам деструктивних тоталітарних організацій // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 3. – С. 1-4.
51. Линдемманн Э. Клиника острого горя // Психология эмоций. Тексты / под ред. В. К. Виллюнаса, Ю. Б. Гиппенрейтер. – М. : МГУ, 1984. – С. 212–219.
52. Ловелле Р. П., Малимонова С. Когнитивно-имагинативные методы в лечении травматического стресса: на примере тренинга для работников социальной сферы в Чечне : [electronic sources] : www.supporter.ru, 2003.
53. Лоуэн А. Биоэнергетика. Терапия, которая работает с телом. – СПб.: Ювента, 2000. – 384 с.
54. Магомед-Эминов М. Ш. Предыстория концептуализации феномена ПТСР (посттравматического стрессового расстройства) // Психология состояний : хрестоматия / Сост. Т. Н. Васильева, Г. Ш. Габдреева, А. О. Прохоров – М.: ПЕР СЭ; СПб.: Речь, 2004. – 608 с. – С. 347-353.
55. Маданес К. Стратегическая семейная психотерапия. – М.: Класс, 2001. – 272 с.
56. Мазур А. В. Арттерапия та дитяча гра як засоби корекції страху у дошкільників та дітей 6-7 років // Практична психологія та соціальна робота. – 2001. – № 6. – С. 5-8.
57. Мазур Е. С. Психическая травма и психотерапия / Е.С. Мазур // Московский психотерапевтический журнал. Спец.выпуск : работа с психической травмой. – 2003. – №1 – С.31-52.
58. Мазур Е. С. Экзистенциально-гуманистическая психотерапия в России : история и перспективы развития / Е. С. Мазур. – М. : Смысл, 2003. – С. 4-18.
59. Маклаков А. Г. Личностный адаптационный потенциал: его мобилизация и прогнозирование в экстремальных условиях // Психологический журнал. – 2001 – Т. 22. – № 1. – С. 16-24.
60. Малкина-Пых И. Г. Возрастные кризисы : справочник практического психолога. – М.: Эксмо, 2004. – 896 с.
61. Малова Ю. В. Психологическая диагностика и психологическая коррекция в комплексе мероприятий реабилитации участников ЛПА на ЧАЭС // Результаты и задачи

- медицинского наблюдения за состоянием здоровья участников ликвидации последствий катастрофы на Чернобыльской АЭС в отдаленном периоде : материалы науч.-практ. конф. – М., 1998. – С. 72-76.
62. *Марищук В., Евдокимов В.* Поведение и саморегуляция человека в условиях стресса. – СПб.: Сентябрь, 2001. – 260 с.
63. *Меньшикова Е. С.* Жестокое обращение с детьми и его возможные отдаленные последствия // Психологический журнал. – 1993. – Т. 14. – № 6. – С. 110-118.
64. *Мищенко Т. А.* Соціально-психологічний тренінг з формування вмінь саморегуляції емоцій у старшокласників // Практична психологія та соціальна робота. – № 7. – С. 10-14; № 8. – С. 9-12.
65. *Моляко В. А.* Особенности проявления паники в условиях экологического бедствия (на примере чернобыльской атомной катастрофы) // Психология состояний : хрестоматія / Сост. Т. Н. Васильева, Г. Ш. Габдреева, А. О. Прохоров. – М.: ПЕР СЭ; СПб.: Речь, 2004. – 608 с. – С. 439-444.
66. *Мороз Р.* Запобігання і подолання наслідків насильства // Психолог. – 2006. – № 5. – С. 23-27.
67. *Мусиенко Г. А., Бараненко А. В.* Некоторые особенности алкогольной зависимости, протекающей на фоне посттравматических стрессовых расстройств : [electronic sources] // Новости украинской психиатрии : <http://www.psychiatry.ua/articles/paper088.htm>.
68. *Мусієнко Г. О., Бараненко О. В., Гольцова С. В., Віхляєва Л. Ю.* Оцінка особливостей проявів післятравматичних стресових розладів у осіб з алкогольною залежністю // Довженківські читання: теорія і практика наркології : матеріали VI Українс. наук.-практ. конф. з міжнар. участю. – Харків, 2005. – С. 99-102.
69. *Мэрфи Д.* Арт-терапия в работе с подростками и детьми, перенесшими сексуальное насилие // Практикум по арт-терапии / Под ред. А. И. Копытина. – СПб.: Питер, 2000. – С. 158-174.
70. *Мюлленайзен Б.* Нарушения, обусловленные стрессом, и их причины // Психология состояний : хрестоматія / Сост.Т. Н. Васильева, Г. Ш. Габдреева, А. О. Прохоров – М.: ПЕР СЭ; СПб.: Речь, 2004. – 608 с. – С.394-399.
71. *Наранхо К.* Гештальт-терапия. Теория и практика. – М.: Эксмо-пресс, 2005. – 320 с.
72. *Новейшая энциклопедия выживания в экстремальных ситуациях.* – М.: АСТ; Астрель, 2007. – 320 с.
73. *Павловський П., Завадзький Л., Завадзький Б.* Динаміка співвідношення між перецією травми, емоційною реактивністю та загостренням симптомів посттравматичного стрессового розладу після перенесення катаклізму паводку // Галецька І., Сосновський Т. Психологія здоров'я: теорія та практика. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 338 с. – С. 141-158.
74. *Пергаментцик Л. А.* Список Робинзона // Психология экстремальных ситуаций : хрестоматія / Сост. А. Е. Тарас, К. В. Сельченков. – М.: АСТ; Мн.: Харвест, 2001. – 480 с. – С. 60-83.
75. *Петрюк П. Т., Якущенко И. А.* Социально-психологические и психиатрические аспекты психосоматических расстройств у больных, перенёвших психоэмоциональный стресс // Вестник Ассоциации психиатров Украины. – 2003. – № 3-4. – С. 140-159.
76. *Полищук Ю. И.* Влияние деструктивных религиозных сект на психическое здоровье и личность человека // Журнал практического психолога. – М.: Фолиум, 1997. – № 1. – С. 93-97.
77. *Пятницкая, Е. В.* Психология травматического стресса : учеб. пособие / Е. В. Пятницкая. Балашов : Николаев, 2007. – 140 с.
78. *Решетников М. М., Баранов Ю. А., Мухин А. П., Чермянин С. В.* Уфимская катастрофа: особенности состояния, поведения и деятельности людей // Психология состояний : хрестоматія / Сост. Т. Н. Васильева, Г. Ш. Габдреева, А. О. Прохоров – М.: ПЕР СЭ; СПб.: Речь, 2004. – 608 с. – С. 366-372.

79. Решетников М.М. Психическая травма.-СПб.: Восточно-Европейский институт психоанализа, 2006.-322с.
80. Ромек В. Г. Поведенческая психотерапия. – М.: Academia, 2002. – 192 с.
81. Ромек В., Ромек Е. Тренинг наслаждения. – СПб.: Речь, 2003. – 160 с.
82. Ромек В. Г. Психологическая помощь в кризисных ситуациях / В. Г. Ромек, В. А. Конторович, Е. И. Крукович. – СПб. : Речь, 2004. – 256 с.
83. Сандомирский М. Е. Защита от стресса. Телесные технологии. – СПб.: Питер, 2008. – 256 с.
84. Снедков Е. В. Боевая психическая травма (клинико-патологическая динамика, диагностика, лечебно-реабилитационные принципы) : автореф. дис. на соискание науч. степени докт. мед. наук : 14.00.18 «Психиатрия» / Е. В. Снедков. – СПб., 1997. – 48 с.
85. Стресс как объект научной рефлексии / М. В. Топчий, Т. М. Чурилова. – Ставрополь : НОУ ВПО СКСИ, 2009. – 312 с.
86. Сыропятов О. Г. Техники психотерапии при ПТСР : Практическое пособие / О. Г. Сыропятов, Н. А. Дзеружинская. – Киев : Украинская военно-медицинская академия, 2014. – 320 с.
87. Тарабрина Н. В., Лазебная Е. О. Синдром посттравматических стрессовых нарушений: современное состояние и проблемы // Психологический журнал. – 1992. – Т. 13. – № 2. – С. 14-29.
88. Тарабрина Н. В., Лазебная Е. О., Зеленова М. Е. и др. Психологические характеристики лиц, переживших военный стресс // Труды Института психологии РАН. – М., 1997. – С. 254-262.
89. Тарабрина Н. В. Психология посттравматического стресса / Н. В. Тарабрина. – М. : Изд-во «Институт психологии РАН», 2009. – 304 с.
90. Тарабрина Н. В., Лазебная Е. О., Зеленова М. Е., Петрухин Е. В. Посттравматический стресс у ликвидаторов последствий аварии на ЧАЭС // Труды Института психологии РАН. – Т. 1. – Книга 1. – М., 1995. – С. 66-99.
91. Тарабрина Н. В., Лазебная Е. О., Петрухин Е. В. и др. Посттравматические стрессовые нарушения у участников ликвидации последствий аварии на ЧАЭС // Чернобыльский след: медико-психологические последствия радиационного воздействия. – М.: Вотум-пси, 1992. – С. 192-237.
92. Толстая Т. Небо в алмазах // Изюм. – М.: Подкова, 2002. – 384 с. – С. 34-50.
93. Трубицына Л. В. Процесс травмы / Л. В. Трубицына. – М. : Смысл, 2005. – 218 с.
94. Уайзман Дж. "Лофти" Полное руководство по выживанию. – М.: АСТ; Астрель; Мн.: Харвест, 2007. – 576 с.
95. Фенихель О. Психоаналитическая теория неврозов. / Пер. с англ., вступ. ст. А. Б. Хавина. – М. : Академический Проект, 2004. – 848 с.
96. Фопель К. Психологические группы. Рабочие материалы для ведущего : практ. пособие. – М.: Генезис, 2005. – 256 с.
97. Фопель К. Эффективный воркшоп. – М.: Генезис, 2003. – 368 с.
98. Хусейн С. А., Холкомб В. Р. Руководство по лечению психологической травмы у детей и подростков. — США: Гуманитарно-благотворительный фонд "Сострадание". — 36 с
99. Черноборов В. Справочник сталкера. Азбука выживания. – М.: Вече, 2006. – 384 с.
100. Черепанова Е. Психологический стресс : Помоги себе и ребенку / Е. Черепанова. – 2-е изд. – М. : Изд. центр «Академия», 1997. – 95 с.
101. Шерман Р., Фредман Н. Структурированные техники семейной и супружеской терапии. – М.: Класс, 2001. – 336 с.
102. Шкурко Т. А. Танцевально-экспрессивный тренинг. – СПб.: Речь, 2003. – 192 с.
103. Экзистенциальная психология. Экзистенция. – М.: Эксмо, 2001. – 619 с.

Викладач – кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та клінічної психології КАРПЮК Юлія Ярославівна